

Het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie:
het modererende effect van de emotieregulerende vaardigheden van de moeder
en geslacht.

•

Bachelorscriptie Pedagogische Wetenschappen 2014

Michelle Brender à Brandis

S1042610

Begeleider: Evelien Platje

Inhoudsopgave

Samenvatting	p. 2
Inleiding	p. 2
Methode	p. 5
Resultaten	p. 9
Discussie	p. 11
Literatuur	p. 14
Bijlagen	p. 16

Samenvatting

Uit eerder onderzoek is gebleken dat er een samenhangt bestaat tussen emotieregulatie en agressie. In dit onderzoek is gekeken naar de invloed van het geslacht van het kind en de emotieregulatie van de moeder op deze relatie. De steekproef bestond uit 178 jonge moeders tussen de 16 en 26 jaar oud ($M= 22,24$; $SD= 2.33$) en hun eerst geboren kind. Op de leeftijd van 6 maanden ($M=5.99$; $SD= 0,47$; range 5 – 8 maanden) is met behulp van de Cardiff Infant Contentiousness Scale (CICS) de mate van agressie bij de kinderen gemeten (Haye et al., 2010) en is gebruik gemaakt van de Still Face Procedure (SFP) voor het meten van de emotieregulatie van het kind. Voor het meten van de emotieregulatie van de moeder is gebruik gemaakt van de Difficulty in Emotion Regulation Scale (DERS). Er is een significant verband gevonden tussen de mate van agressie en de mate van *Wurmen* tijdens de SFP, kinderen die tijdens de SFP een hoge mate van *Wurmen* vertonen scoren ook hoger voor de mate van agressie ($t(123) = 0.61$, $p = .040$). Er zijn verder geen significante verbanden gevonden tussen de emotieregulatie en de mate van agressie van het kind. Er zijn geen interactie-effecten gevonden van geslacht of emotieregulatie van de moeder op dit verband gevonden. De voornaamste conclusie die getrokken kan worden is dat dit onderzoek de eerdere bevindingen gedeeltelijk ondersteunt en dat geslacht van het kind en de emotieregulatie van de moeder geen effect hebben op het verband tussen de mate van agressie en de emotieregulatie van het kind. Wanneer er in de praktijk gezocht wordt naar een aangrijppunt voor een hoge mate van agressie hoeft er dus niet rekening gehouden te worden met het geslacht van het kind of met de emotieregulatie van de moeder.

Inleiding

Agressie is een fenomeen waarmee we gedurende ons hele leven mee geconfronteerd worden. Van een duw in de speeltuin, een ruzie op het schoolplein en een gevecht in de kroeg tot nieuwsberichten over geweld op de televisie. Agressief gedrag ontstaat al op zeer jonge leeftijd en heeft zijn piek tussen de 24 en 42 maanden. Onder agressie verstaan we elk gedrag wat iemand vertoont met de intentie iemand anders pijn of schade toe te brengen (Coie & Lynam, 2006). Uit onderzoek is gebleken dat een hoge mate van agressie op jonge leeftijd een verhoogd risico op sociale en academische problemen met zich mee brengt op latere leeftijd (Dodge, Greenberg, Malone, 2008). Gezien het feit dat agressie veel voorkomt en de negatieve effecten en hoge kosten die het met zich meebrengt voor de maatschappij is het van belang onderzoek te doen naar de mechanismen die aan agressie ten grondslag liggen.

Het huidige onderzoek richt zich op emotieregulerende vaardigheden in verband met agressie bij jonge kinderen. Ook zal er gekeken worden wat de invloed van de emotieregulerende vaardigheden van de moeder en het geslacht op dit verband is.

Een van de mechanismen die ten grondslag ligt aan agressie zijn emotieregulerende vaardigheden. Emotieregulerende vaardigheden zijn processen die ervoor zorgen dat men zijn emoties

kan monitoren, evalueren en aanpassen (Thompson, 1994). Jonge kinderen reguleren hun emoties door bijvoorbeeld op hun duim te zuigen, door hun blik af te wenden of hun aandacht ergens anders op richten (Feldman, Dollberg, Nadam, 2011). Er zijn duidelijke aanwijzingen dat er een negatief verband bestaat tussen de mate van agressie die een kind vertoont en de emotieregulerende vaardigheden van het kind. Iemand met minder goede emotieregulerende vaardigheden zal dus een hogere mate van agressie vertonen (Helmsen et al., 2011; Ro'll, Koglin, Petermann, 2012).

Het gedrag van moeders kan de mate van agressief gedrag van een kind beïnvloeden. Dit kwam naar voren uit een onderzoek met 318 peuters naar externaliserend probleemgedrag, met name agressief gedrag. Kinderen leren met de hulp van hun moeder om hun gedrag te reguleren, daarnaast blijkt dat kinderen met moeders die controlerend en streng zijn meer agressie vertonen. Ook werd er in dit onderzoek bevestigd dat de emotieregulerende vaardigheden van het kind invloed hebben op de mate van agressie (Degnan, 2006).

Uit onderzoek van Crockenberg (2008) is ook naar voren gekomen dat het gedrag van moeders de mate van agressie van het kind kan beïnvloeden. De mate van stress die een kind ervaart tijdens een frustrerende situatie hangt positief samen met de mate van agressie die het kind op latere leeftijd zal vertonen. Gebleken is dat het gedrag van de moeder dit verband kan modereren wanneer moeders tijdens de frustrerende gebeurtenis het kind aanmoedigen om naar het frustrerende te kijken.

Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat het geslacht ook het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie kan beïnvloeden. Zo is er in een longitudinaal onderzoek bij 383 kinderen van hun tweede tot hun 5de bij meisjes de relatie gevonden tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie en niet bij jongens (Hill, 2006). Ook in het onderzoek van Ro'll (2012) kwam naar voren dat de relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en mate van agressief gedrag sterker was voor meisjes dan voor jongens.

De negatieve relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie is al op vele manieren vastgesteld. Ook is er in eerdere onderzoeken naar voren gekomen dat het gedrag van moeders deze relatie kan beïnvloeden en dat ook het geslacht van het kind invloed heeft op deze relatie. Er zijn echter nog geen onderzoeken gedaan naar de rol die de emotieregulerende vaardigheden van de moeder speelt op het verband tussen de mate van agressie en de emotieregulerende vaardigheden van het kind. Om de negatieve gevolgen van agressie via dit mechanisme te kunnen verminderen is het van belang onderzoek te doen naar processen die eventueel invloed hierop zouden kunnen uitoefenen. Dit kan zorgen voor een beter begrip van de processen die ten grondslag liggen aan agressief gedrag, daarnaast zal de opgedane kennis handvatten kunnen bieden voor het ontwikkelen van interventies gericht op het verminderen van agressief gedrag in onze maatschappij.

In deze correlatieve studie zal onderzocht worden hoe de mate van agressief gedrag bij kinderen samenhangt met hun emotieregulerende vaardigheden, en of deze relatie verschilt afhankelijk van de emotieregulatie van de moeders. Er zal dus worden gekeken of de emotieregulerende vaardigheden van de moeder werken als modererende factor voor de mate van agressie van het kind.

Daarnaast zal er gekeken worden of geslacht werkt als modererende factor op de relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie.

De eerste hypothese die in deze studie gesteld wordt is dat er in deze steekproef een negatief verband gevonden zal worden tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie die het kind vertoont.

De tweede hypothese die gesteld wordt is dat de emotieregulerende vaardigheden van de moeder zullen werken als modererende factor op het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie. De verwachting is dat de mate van agressief gedrag bij het kind lager is wanneer hun moeder goede emotieregulerende vaardigheden heeft dan wanneer hun moeder slechte emotieregulerende vaardigheden heeft, gezien het feit dat moeders in staat zijn dit verband positief te beïnvloeden (Degnan, 2006; Crockenberg, 2008)

Tot slot zal de derde hypothese stellen dat geslacht invloed heeft op het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie. Gebaseerd op het onderzoek van Hill, Degnan, Calkins en Keane (2006) is de verwachting is dat het verband sterker is bij meisjes dan bij jongens.

Methode

Het huidige onderzoek maakt deel uit van het onderzoek 'Een Goed Begin' van de Universiteit van Leiden. 'Een Goed Begin' is een grootschalig longitudinaal onderzoek naar ouderschap en opvoeding bij jonge moeders en de ontwikkeling van baby's en peuters. Het onderzoek 'Een Goed Begin' is goedgekeurd door de Commissie Ethiek en de Medisch Ethische Toetsingscommissie (METC) van de Universiteit Leiden. Alle participanten en data zijn afkomstig van het onderzoek Een Goed begin.

Participanten

De steekproef bestond uit 178 vrouwen met een gemiddelde leeftijd van 22,24 jaar ($SD=2.331$; range 16 - 26 jaar) op het eerste meetmoment. Vrouwen werden toegelaten tot het onderzoek wanneer zij op het moment van inschrijving tussen de 17 en 25 jaar oud waren, zwanger waren van hun eerste kindje en de Nederlandse taal voldoende beheersten.

Vrouwen werden uitgesloten van het onderzoek wanneer er sprake was van ernstige verslavings- of psychiatrische problematiek, het intelligentie quotiënt (IQ) lager lag dan 70, wanneer er sprake was van ernstige medische problematiek of wanneer er al bekend was tijdens de zwangerschap dat de kind een ernstige ontwikkelingsstoornis zal hebben.

Het merendeel van de vrouwen kwam uit de Randstad. Van de vrouwen had 13% het lager beroepsonderwijs, het speciaal voortgezet onderwijs of voortgezet onderwijs eerste trap gevolgd. 54% had het voortgezet onderwijs tweede trap gevolgd en 23% had het hoger onderwijs eerste trap gevolgd,

9% had het hoger onderwijs tweede trap gevolgd en 15% van de vrouwen had het hoger onderwijs derde trap gevolgd. In tabel 1 staan de beschrijvende statistieken van de steekproef vermeld.

Tabel 1.

Beschrijvende statistieken van de steekproef.

	N	M	SD	Min	Max
Leeftijd moeder bij intake (in jaren)	178	22.24	2.33	16	26
Aantal weken zwanger bij MM1	148	29	3.49	24	40
Leeftijd kind MM2 (in maanden)	132	5.99	0.47	5	8
Gezinsinkomen (in €/maand)	114	2467.50	1013.95	216	5400
Aantal uren werk per week moeder	88	27.64	11.22	2	55

Procedure

De participanten zijn geworven via verloskundige praktijken in de verloskundigenkringen van Groot-Kennemerland, Leiden, de Bollenstreek, Haaglanden, Rijnmond en Delft. Daarnaast zijn er via ziekenhuizen, zwangerschapsklasjes relevante hulpverleningsinstanties en ROC's participanten geworven. Participanten ontvingen een beloning voor het meedoen aan het onderzoek. Na iedere afspraak ontvingen de moeders een cadeaubon oplopend in waarde van €15 tot €35 en een klein cadeautje voor de kind. Aan het eind van het onderzoek ontvingen de moeders een DVD met daarop de opnames die gedurende het hele onderzoek van haar en het kind gemaakt waren.

Het onderzoek bestond uit vijf meetmomenten. Elk meetmoment vond plaats in de ochtend of in de middag waarbij zoveel mogelijk rekening werd gehouden met de routine van de kind. Tijdens elk meetmoment waren er twee onderzoekers aanwezig. Een van de onderzoekers zorgde voor het afnemen van de taken bij het kind en lette op de kind tijdens het afnemen van de taken en vragenlijsten die alleen voor moeder waren. De andere onderzoeker zorgde voor het noteren van tijdstippen en afwijkingen, het filmen van de taken en zorgde voor het afnemen van de taken en vragenlijsten die alleen voor moeder waren. De volgorde van het de taken en vragenlijsten hing af van het kind, wanneer het kind nog sliep bij aankomst werden eerst de vragenlijsten en taken voor de moeder

afgenomen en daarna pas de taken voor moeder en kind samen. Tijdens de meetmomenten werd er rekening gehouden met voeden en verschonen van het kind.

Het eerste meetmoment vond plaats tijdens de zwangerschap, wanneer de moeders gemiddeld 29 (SD=3.49; range 24 – 40 weken; N=148) weken zwanger waren. Het meetmoment vond plaats bij de moeder thuis. Het meetmoment begon met een algemene introductie waarbij uitgelegd werd wat de moeders kunnen verwachten van het meetmoment en werd er een informed consent getekend. Tijdens het meetmoment werd het Pregnancy Interview (PI) afgenomen en daarnaast werden er samen met de moeder een aantal vragenlijsten afgenomen. Vragenlijsten voor de aanstaande vader mocht de vader eventueel zelfstandig invullen of deze vragenlijsten konden achter gelaten worden.

Het tweede meetmoment vond plaats wanneer de kinderen gemiddeld 5.99 (SD= 0,47; range 5 – 8 maanden; N=132) maanden oud waren. Van de kinderen was er 54.4% een jongen (N=134). Ook dit meetmoment vond plaats bij de moeder thuis en werd uitgevoerd door twee onderzoekers. Tijdens het meetmoment werden er verschillende taken bij moeder en kind afgenomen en waren er weer een aantal vragenlijsten voor de moeder.

Een overzicht van alle afgenomen taken is te zien in bijlage 1.

Instrumenten

Cardiff Infant Contentiousness Scale (CICS)

Om de mate van agressie bij het kind te beoordelen werd gebruik gemaakt van de Cardiff Infant Contentiousness Scale (CICS), de CICS bestaat uit zes vragen over agressie die verwerkt zijn in de Cardiff Child Development Study Milestones Questionnaire (CCDSMQ) een vragenlijst over gewone ontwikkelingen die kinderen doormaken (Haye et al., 2010). De CICS wordt afgenomen op meetmoment 2. Items over de gewone ontwikkeling zoals: *'Glimlachen'*, *'Kan zelf met een lepel eten'* en *'Grijpt naar objecten met de hele hand'* worden afgewisseld met zes items over agressie. De items over agressie zijn: *'Wil een speeltje niet loslaten als het wordt weggehaald'*, *'Trekt aan uw haar'*, *'Heeft boze buien'*, *'Slaat u of andere personen'*, *'Bijt u of andere personen'* en *'Heeft woedeaanvallen of driftbuien'*. Over de totale 25 items wordt aan de informant gevraagd aan te geven hoe vaak het kind bepaalde gedragingen laat zien. De items kunnen beantwoord worden met 0: *'Nog niet'*, 1: *'soms'* of 2: *'vaak'*. De interne consistentie van deze vragenlijst komt uit op een Cronbach's alpha van .65 (Hay et al., 2010). Voor de zes items die over agressie gaan werd de gemiddelde score berekend, met deze score werd de mate van agressie van het kind aangegeven. De Cronbach's alpha voor alleen de zes agressie items is .36.

Still Face Procedure (SFP)

Voor het beoordelen van de emotieregulerende vaardigheden van het kind werd gebruik gemaakt van de Still Face Procedure (SFP). De SFP is een procedure om interactie en regulatie

vaardigheden van het kind te onderzoeken en de interactie van de ouder met het kind te beoordelen (Tronick et al., 1978). De SPF wordt afgenomen op meetmoment 2. Tijdens de SFP bevindt het kind zich in een Maxicosi en staat er om de Maxicosi een scherm zodat het kind alleen naar zijn/haar moeder kan kijken. De SFP bestaat uit drie delen; er vindt eerst twee minuten vrij spel plaats tussen moeder en kind terwijl het kind in de Maxicosi zit. Na het spelen wordt er door de onderzoeker een signaal gegeven dat de het volgende deel aanbreekt en is het de bedoeling dat de moeder twee minuten het kind aankijkt met een zo neutraal mogelijk gezicht en mag de moeder niet reageren op het kind. Hierna gaan er weer twee minuten in waarin de moeder weer mag spelen met het kind en het kind mag troosten als dat nodig is. De gehele procedure werd opgenomen met een camera, achter de Maxicosi bevond zich een spiegel zodat de gezichten van moeder en kind tegelijk in beeld gebracht konden worden. De emotieregulerende vaardigheden worden beoordeeld met behulp van drie schalen, *Staren*, *Zelfkalmerend Gedrag* en *Wurmen*. Onder de schaal *Staren* wordt gemeten hoeveel het kind oogcontact met de moeder probeert te maken. De schaal *Zelfkalmerend Gedrag* houdt de gedragingen in die het kind vertoont om zichzelf te kalmeren, zoals op een kledingstuk of lichaamsdeel zuigen. Onder de schaal *Wurmen* wordt het gedrag verstaan wat het kind vertoont om uit zijn stoeltje te proberen te komen of het strekken en buigen van de rug. Op iedere schaal wordt een score van 0 tot 3 toegekend waarbij 0 staat voor het niet vertonen van dit gedrag en 3 staat voor het veel vertonen van dit gedrag. De scores toegekend tijdens tweede deel van de procedure, het deel waarin de moeder het kind alleen neutraal mag aankijken, zullen worden gebruikt in het huidige onderzoek. Het tweede deel van de procedure bestond uit twee episodes, een totaalscore is berekend door het gemiddelde van de twee episodes te nemen. Een hoge score op de test staat voor goede emotieregulerende vaardigheden.

Difficulty in Emotion Regulation Scale (DERS)

Voor het meten van de emotieregulerende vaardigheden van de moeder werd gebruik gemaakt van de Difficulty in Emotion Regulation Scale (DERS), een vragenlijst waarmee moeilijkheden in emotieregulatie bij volwassenen gemeten kunnen worden. De DERS wordt afgenomen op meetmoment 1. De DERS bestaat uit 36 stellingen die beantwoord kunnen worden met een vijf-punts Likert schaal. Een voorbeeld van een stelling is: *'Als ik van streek ben, kan ik nog steeds doen wat ik moet doen.'* de mogelijke antwoorden die gegeven kunnen worden zijn: '1: *Bijna nooit*', '2: *Soms*', '3: *Wat vaker*', '4: *Meestal*' en '5: *Bijna altijd*'. De DERS is in te delen in zes subschalen, namelijk: *'gebrek aan emotioneel bewustzijn*, *'gebrek aan emotionele duidelijkheid*, *'niet accepteren van emotionele reacties*', *'beperkte toegang tot emotieregulerende strategieën*', *'impulsiviteit*' en *'moeilijkheden in doelgericht gedrag*. Gebruik wordt gemaakt van de totaalscore op alle sub-schalen, een hogere score staat voor minder goede emotieregulatie vaardigheden (Gratz & Roemer, 2004). De betrouwbaarheidsscore van de totaalscore van de DERS komt uit op een Cronbach's alpha van .93 en een test-hertest betrouwbaarheid van .88 (Neumann, Lier, Gratz, Koot, 2010). Eerst zijn de items 1, 2, 6, 7, 8, 10, 17, 20, 22, 24 en 34 omgepoold omdat een lage score op deze items staat voor minder

goede emotieregulerende vaardigheden terwijl dit voor de rest van de items een hoge score hiervoor staat. Hierna zijn de sub schalen berekend door de items per schaal op te tellen. Een totaalscore is berekend door het op te tellen van de sub schalen. Tot slot is de totaalscore omgepoold om ervoor te zorgen dat een hoge score op de test staat voor goede emotieregulerende vaardigheden. Een totaalscore van 0 tot 12 kon worden gehaald.

Analyse

Met behulp van SPSS versie 21 is de data geanalyseerd. Op basis van de scores op de schalen *Staren*, *Zelfkalmerend Gedrag* en *Wurmen* is een hoog scorende en een laag scorende groep gevormd. Een onafhankelijke T-toets werd uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil is in mate van agressie, gemeten met de CICS, is tussen de groepen. Vervolgens werd er met behulp van drie tweeweg-ANOVA's onderzocht worden of er een interactie-effect bestaat voor geslacht en emotieregulerende vaardigheden van het kind op de mate van agressie voor elke van de SFP schalen. Tot slot zijn de moeders ingedeeld in twee groepen op basis van de score op de DERS, een groep met hoge emotieregulerende vaardigheden en een groep met lage emotieregulerende vaardigheden. Met behulp van drie tweeweg-ANOVA's werd onderzocht of er een interactie-effect bestaat voor emotieregulerende vaardigheden van de moeder en emotieregulerende vaardigheden van het kind op de mate van agressie voor elk van de SFP schalen.

Resultaten

CICS

De gemiddelde score op de CICS was 103.96 (SD= 18,195; range 45 – 140; N=178). Uit inspectie van het Q-Q plot en het histogram is gebleken dat de data normaal verdeeld is, dit bleek ook uit de Skewness (-0.792; SD=0.182) en Kurtosis (0.600; SD=0.362).

SFP

De gemiddelde score op de schaal *Staren* was 1.87 (SD= 0.6338; range 0 – 3; N= 126). Hoewel uit de Skewness (-0.770; SD = 0.216) en Kurtosis (1.405; SD=0.428) niet bleek dat de data normaal verdeeld was, gaven het Q – Q plot en het histogram wel aan dat de data normaal verdeeld was en wordt er uitgegaan van een normaal verdeling. Uit Levene's test is gebleken dat de varianties gelijk zijn (F(123)= 0.015, p=0.902). De gemiddelde score op de schaal *ZelfkalmerendGedrag* was 0.86 (SD=0.955; range 0 – 3; N=126). Uit de inspectie van het Q – Q plot en het histogram is gebleken dat de data normaal verdeeld is, dit bleek ook uit de Skweness (0.873; SD=0.216) en de Kurtosis (-0.418; SD= 0.428). Uit Levene's test is gebleken dat de varianties gelijk zijn (F(122)=3.002, p=0.301). De gemiddelde score op de schaal *Wurmen* was 1.929 (SD= 0.9813; range 0 – 3; N= 126). Hoewel uit de Skewness (-0.488; SD = 0.216) en Kurtosis (-1.017; SD=0.428) niet bleek dat de data normaal verdeeld was, gaven het Q – Q plot en het histogram wel aan dat de data normaal verdeeld was en

wordt er uitgegaan van een normaal verdeling. Uit Levene's test is gebleken dat de varianties gelijk zijn ($F(123)=0.607$, $p=0.437$). Voor de schalen *Staren*, *Zelfkalmerend Gedrag* en *Wurmen* zijn de participanten ingedeeld in een hoog scorende en een laag scorende groep. Scores 0 tot 1,5 werden als laag beschouwd, scores 1,6 tot 3 werden als hoog beschouwd. In tabel 2 zijn de beschrijvende statistieken van de hoge en lage groep te zien per schaal.

Tabel 2.

Beschrijvende statistieken van de Still Face Procedure schalen in de hoge en lage groepen.

		N	M	SD	Min	Max	% jongens
<i>Staren</i>	Hoog	86 (67.7%)	4.96	1.61	2	8	55.8
	Laag	41 (32.3%)	4.8	1.44	2	10	52.5
<i>Zelfkalmerend gedrag</i>	Hoog	24 (19%)	4.83	1.89	2	9	58.3
	Laag	102 (81%)	4.94	1.48	2	10	53.5
<i>Wurmen</i>	Hoog	76 (59.8%)	4.68	1.54	2	9	48.7
	Laag	51 (40.2%)	5.27	1.51	2	10	64

DERS

De gemiddelde score op de DERS was 4.9 waarbij een hogere score staat voor meer agressie. Uit inspectie van het Q-Q plot en het histogram is gebleken dat de data normaal verdeeld is, dit bleek ook uit de Skewness (0.353; $SD=0.210$) en Kurtosis (0.147; $SD=0.417$).

In tabel 3 is een overzicht te vinden van de beschrijvende statistieken van de gebruikte instrumenten.

Tabel 3.

Beschrijvende statistieken van de gebruikte instrumenten.

	N	M	SD	Min	Max
CICS	178	103.96	18.2	45	140
SFP <i>Staren</i>	126	1.68	0.47	1	2
SFP <i>Zelfkalmerend Gedrag</i>	126	1.19	0.39	1	2
SFP <i>Wurmen</i>	126	1.6	0.49	1	2
DERS	133	4.9	1.55	2	10

Analyse

Drie onafhankelijke T-toetsen zijn uitgevoerd om te onderzoeken of er een verschil in mate van agressie is tussen de groepen kinderen met hoge en lage emotieregulerende vaardigheden. Voor de schaal *Staren* ($t(123) = -0.553, p = 0.582$); en *Zelfkalmerend Gedrag* ($t(122) = 0.301, p = 0.764$) is geen significant verschil gevonden. Voor de schaal *Wurmen* is een significant verschil gevonden op een $\alpha = 0.05$ niveau ($t(123) = 0.607, p = 0.040$). Kinderen die een hoge mate van *Wurmen* vertoonden scoorden significant hoger op mate van agressie, de Cohen's D voor dit effect is 0.386.

Er is geen hoofdeffect gevonden van geslacht op de mate van agressie die het kind vertoont, de gemiddelde score van de meisjes en de jongens op de CICS zijn gelijk gevonden ($t(131) = 0.004, p = 0.997$). Ook is er geen hoofdeffect gevonden van emotieregulerende vaardigheden van de moeder op de mate van agressie van het kind. ($t(122) = 0.416, p = 0.678$)

Vervolgens zijn er drie tweeweg-ANOVA's uitgevoerd om een interactie-effect van geslacht en hoge en lage emotieregulerende vaardigheden op de mate van agressie te onderzoeken. Op de schalen *Staren* ($F(1,121) = 0.637, p = 0.426$), *Zelfkalmerend Gedrag* ($F(1,120) = 3.419, p = 0.067$) en *Wurmen* ($F(1,121) = 0.827, p = 0.365$) is geen significant interactie effect gevonden met geslacht op de mate van agressie.

Tot slot zijn er drie tweeweg-ANOVA's uitgevoerd om een interactie effect van hoge of lage emotieregulerende vaardigheden van de moeder en hoge of lage emotieregulerende vaardigheden van het kind op de mate van agressie te onderzoeken. Op de schalen *Staren* ($F(1,116) = 0.011, p = 0.916$), *Zelfkalmerend Gedrag* ($F(1,115) = 0.013, p = 0.911$) en *Wurmen* ($F(1,116) = 2.705, p = 0.103$) is geen significant interactie effect gevonden met de emotieregulerende vaardigheden van de moeder op de mate van agressie.

Discussie

Met het huidige onderzoek is gepoogd meer inzicht te verkrijgen in het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie bij kinderen van 6 maanden oud. Volgens eerdere onderzoeken zou er een negatief verband bestaan tussen deze twee factoren (Helmsen et al., 2011; Ro'Il, Koglin, Petermann, 2012; Degnan, 2006). Het doel van deze studie was te onderzoeken of het geslacht van het kind en emotieregulerende vaardigheden van de moeder invloed hebben op dit verband. Het onderzoek is uitgevoerd bij jonge moeders en hun eerste kind.

Niet geheel in lijn met de verwachtingen werd het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie bij kinderen van zes maanden oud maar gedeeltelijk bevestigd in deze steekproef. Slechts op een van de onderdelen van de emotieregulerende vaardigheden werd een klein tot matig effect gevonden op de mate van agressie van het kind. In andere onderzoeken werd deze relatie gevonden voor de emotieregulerende vaardigheden in het algemeen.

Hoewel verwacht werd dat de emotieregulerende vaardigheden van de moeder invloed zouden hebben op de relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie werd dit niet

gevonden in de resultaten. De relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie verschilt niet voor kinderen met moeders met goede en slechte emotieregulerende vaardigheden.

Ook werd verwacht dat het geslacht van het kind invloed zou hebben op het verband tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie. Eerder onderzoek had uitgewezen dat dit verband sterker zou zijn voor meisjes dan voor jongens. Dit werd in deze steekproef niet gevonden, de relatie tussen emotieregulerende vaardigheden en de mate van agressie verschilt niet voor jongens en meisjes.

Een mogelijke verklaring voor het feit dat er maar gedeeltelijk een verband gevonden is tussen emotieregulerende vaardigheden en agressie kan de lage interne consistentie van de vragenlijst voor de mate van agressie bij de kinderen zijn. De lage interne consistentie kan niet te wijten zijn aan de lage leeftijd van de steekproef omdat deze vragenlijst speciaal ontwikkeld is voor zeer jonge kinderen (Haye et al., 2010). Daarnaast zou ook de lage spreiding in de emotieregulatie een mogelijke verklaring hiervoor kunnen zijn. Verder onderzoek zou kunnen uitwijzen of de uitkomst van dit onderzoek te wijten is aan de gebruikte instrumenten, om dit uit te kunnen wijzen zou het zelfde onderzoek met andere instrumenten uitgevoerd moeten worden.

In een vervolg onderzoek zou ook gekeken kunnen worden of er andere factoren zijn die wel invloed hebben op de mate van agressie bij jonge kinderen en of geslacht of de emotionele vaardigheden van de moeder wel invloed hebben op dit verband. Zo zou er gekeken kunnen worden of de mate van agressie van de moeder invloed heeft op de mate van agressie van het kind. Of kan er gekeken worden of er een verband is tussen de opvoedingssituatie en de mate van agressie, zo is er uit onderzoek gebleken dat blootstelling van kinderen aan huiselijk geweld een verhoogde mate van agressie bij het kind kan meebrengen (Holden, Geffner, Jouriles, 1998).

Een beperking van deze studie zou de ontvankelijkheid voor sociale wenselijk antwoorden op de vragenlijsten voor agressie van de kinderen en de vragenlijst voor emotieregulerende vaardigheden van de moeder kunnen zijn. De vragenlijst voor de mate van agressie bij het kind is gebaseerd op ouderrapportage, en de vragenlijst voor de emotieregulerende vaardigheden van de moeder is gebaseerd op zelfrapportage. Echter kan zelf- en ouderrapportage ook als een positief punt gezien worden omdat de bevindingen hierbij niet gebaseerd worden op een momentopname maar op bevindingen uit het dagelijks leven. Hoewel de steekproef groot genoeg is om het onderzoek generaliseerbaar te achten is de diversiteit binnen de proefpersonen beperkt, de onderzoeksgroep bestond uitsluitend uit jonge moeders tussen de 16 en 26 jaar die zwanger waren van hun eerste kind.

De uitkomst van dit onderzoek draagt bij aan de kennis over agressie en emotieregulatie, we weten nu meer over het verband tussen deze twee factoren. We weten nu dat er geen effecten van het geslacht van het kind of van de emotieregulerende vaardigheden van de moeder op het verband tussen emotieregulerende vaardigheden van het kind en de mate van agressie zijn. Ook weten we dat de mate van agressie niet van de emotieregulerende vaardigheden in het algemeen afhangt maar dat er alleen een samenhang bestaat tussen de mate van wurmen en de mate van agressie. In de praktijk kan deze

kennis toegepast worden wanneer men opzoek is naar een verklaring of een handvat voor de aanpak van agressief gedrag. Men weet nu dat er geen rekening gehouden hoeft te worden met het geslacht van het kind of met de emotieregulerende vaardigheden van de moeder.

Literatuur

Coie JD, Lynam D (2006) Aggression and antisocial behavior. In: Damon W, Lerner R, Eisenberg N (eds) *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. Wiley, New York, pp 719–788

Crockenberg, S.C., Leerkes, E.M., Ba’rrijo, P.S. (2008). Predicting aggressive behavior in the third year from infant reactivity and regulation as moderated by maternal behavior

Dodge KA, Greenberg MT, Malone PS, The Conduct Problems Prevention Research Group (2008). Testing an idealized dynamic cascade model of the development of serious violence in adolescence. *Child Dev* 79:1907–1927

Eisenberg, N., Fabes, R., Guthrie, I., Murphy, B., Maszk, P., Holmgren, R., et al. (1996). The relations of regulation and emotionality to problem behavior in elementary school. *Development and Psychopathology*, 8, 141–162.

Feldman, R., Dollberg, D., Nadam, R., (2011). The expression and regulation of anger in toddlers: relations to maternal behavior and mental representations. *Infant Behav Dev* 34:310–320

Gratz, K.L. & Roemer, E. Multidimensional Assessment of Emotion Regulation and Dysregulation: Development, Factor Structure, and Initial Validation of the Difficulties in Emotion Regulation Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26: 1, pp. 41-54.

Hay, D. F., Perra, O., Hudson, K., Waters, C.S., Mundy, L., Phillips, R., Goodyer, I., Harold, G., Thapar, A., van Goozen, S., and the CCDS Team (2010). Identifying Early Signs of Aggression: Psychometric Properties of the Cardiff Infant Contentiousness Scale

Helmsen , J., Koglin, U., Petermann, F. (2011) Emotion Regulation and Aggressive Behavior in Preschoolers: The Mediating Role of Social Information Processing. *Child Psychiatry Hum Dev* (2012) 43:87–101 DOI 10.1007/s10578-011-0252-3

Hill, A.L., Degnan, K.A., Calkins, S.D., Keane, S.P. (2006) Profiles of externalizing behavior problems for boys and girls across preschool: the roles of emotion regulation and inattention. *Dev Psycho* 42:913–928

Holden, G.W., Geffner R., Jouriles E.N. (1998). *Children exposed to marital violence. Theory, Research, and Applied Issues*, Washington, American Psychiatric Association.

Macmillan R.(2000). Adolescent victimization and income deficits in adulthood: Rethinking the costs of criminal violence from a life-course perspective. *Criminology*, 38(2), 553–588.

Neumann, A., van Lier, P.A.C., Gratz, K.L., Koot, H.M. (2010) Multidimensional Assessment of Emotion Regulation Difficulties in Adolescents Using the Difficulties in Emotion Regulation Scale.

Ro'Il, J., Koglin, U., Petermann, F., 2012. Emotion Regulation and Childhood Aggression: Longitudinal Associations. *Child Psychiatry Hum Dev* (2012) 43:909–923

Thompson, Ross A. ; *Monographs of the Society for Research in Child Development*, Vol 59(2-3), 1994. pp. 25-52, 250-283.

Tremblay, R. E., Nagin, D.S., Seguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P., Boivin, M., et al. (2004). Physical Aggression during early childhood: trajectories and predictors. *Pediatrics*, 114(1), 43-50

Tronick, E. Z., Als, H., Adamson, L., Wise, S., & Brazelton, T. B. (1978). The infant's response to entrapment between contradictory messages in face-to-face interaction. *Journal of American Academy of Child Psychiatry*, 17, 1 – 13.